

Nzimiro, Ikenna: *Nigerian Civil War – A Study in Class Conflict*, Frontline Publishing, Enugu, 1982

Usman A.: *The Politics of Neoliberal Democracy in Africa – State and Civil Society in Nigeria*, Tauris Academic Studies, London, 2009

Tijani, Hakeem Ibikunle: *Britain, Leftist Nationalists and the Transfer of Power in Nigeria, 1945-1965*, Routledge, New York, London, 2006

Wogu, Ananaba: *The Trade Union Movement in Nigeria*, Ethiopie Publishing, London, 1969

Zeilig, Leo (ed.): *Class Struggle and Resistance in Africa*, Haymarket Books, Chicago, 2009

Artner Annamária

Globalizáció-kritika a világban

Az „antiglobalizációs” mozgalmak céljai és tevékenysége¹⁰¹

„Úgy hiszem, valóban harcban állunk.”

Susan George 1999. november, Seattle¹⁰²

„A Föld nem haldoklik, hanem gyilkolják,
és akik ezt teszik vele, azoknak van nevük és címük.”

Corporate Watch mottója (Utah Philip)¹⁰³

„Anti” vagy „kritikai”?

Mielőtt egy szót is szólnánk témánkról, szükség van némi terminológiai tisztázásra.

A *globalizáció* kifejezés ebben a dolgozatban a termelés nemzetköziesedésének kiteljesedésére utal. Ahogy a tőke keretébe zárt termelőerők fejlődéséhez a 19. században az egységes nemzeti piacok létrejötte elengedhetetlen volt, úgy a globalizáció korában az egységes világpiacon van szükség. A termelőerők fejlődése megállíthatatlan. A kérdés csak az, milyen keretek között megy ez végbe. A termelőerők rég kinőtték a nemzeti piacok kereteit, szűk rájuk a nemzetállamok, kormányok béklyója. Visszagyömöszölni őket oda nem lehet. Aki ezt akarja, az *antiglobalista*. Hogy a folyamat mégis társadalmi-természeti rombolással jár,

¹⁰¹ A szerző az MTA KRTK Világgazdasági Intézetének főmunkatársa. A tanulmány a Farkas Péter vezette OTKA-rogram keretében készült.

¹⁰² Bircham et. al. (2001)

¹⁰³ <http://www.corporatewatch.org>

annak oka, hogy a magánérdeknek, a profitnak, a tőkének alárendelt formában zajlik. Ennek felismerése a *globalizációkritika*.

Tény, hogy e két irányzat a világ globalizációval szemben álló mozgalmi között egyaránt megtalálható, azonban egyik irányzat sem a nemzetközi gazdasági-társadalmi kapcsolatok kiterjedését ellenzi. Minden „antiglobalizációs” mozgalom valamilyen módon a tömegek ellenőrzése alatt szeretné tudni azokat a folyamatokat, amelyek a tömegeket érintik, de amelyek ma szűk társadalmi csoportok kizárólagos befolyása alatt állnak. Az irányzatok közti különbség abban rejlik, hogy ezt a tömegellenőrzést hogyan, minek a segítségével látják megvalósíthatónak.

A mozgalmak egy része az államot szeretné visszahelyezni döntésképes pozíciójába, feltételezve, hogy a transznacionális vállalatok, a nagytőke, a spekuláció államilag megrendszabályozható, és remélve, hogy akkor a tömegek szükségletei is kielégítésre kerülnek. Más részük ezt nem tartaná elégséges megoldásnak abból indulva ki, hogy a jelen folyamatai a kapitalizmus általános törvényeiből következnek, azon belül tehát nem orvosolhatók. Ezért a fentiek értelmében az előbbieket lehetne *antiglobalistáknak* nevezni (merthogy csak a nemzetállamok, kormányok pozícióvesztését helytelenítik), a másikat *globalizációkritikainak*, mert nem a kormányok hatalmát, hanem a magántőke hatalmát bírálják geneziséstől fogva, ezért nem a védett nemzeti piacok rendszerét kívánják vissza. Ugyanakkor a fennálló kisebb nagyobb *reformját* követelők szoktak jobban ragaszkodni a „globalizációkritikai” jelzőhöz, jelezvén, hogy az egész folyamatot nem utasítják el, míg a radikálisabb, az egész rendszert elvető mozgalmak inkább hajlamosak vállalni az „antiglobalizációs” – de még inkább az „antikapitalista” címkét. A terminológiai pontosság tehát megkérdőjelezhető és a felette folyó viták csak elterelik a figyelmet a lényegről. Ezért a dolgozat során a két fogalmat („antiglobalizáció” és „globalizáció-kritika”) szinonimaként használom a szóban forgó nemzetközi problémákban gondolkodó és nemzetközi megoldásokat kereső mozgalmakra, melyekben egyaránt „Seattle népe” vesz részt. (A valóban globalizációtagadó, nacionalista tartalmú, tartalmilag is *anti*-mozgalmaktól való megkülönböztetés érdekében azonban az „antiglobalizációt” mindig idézőjelbe rakom.)

A tiltakozás

A globalizációval járó káros gazdasági, társadalmi, környezeti hatások elleni tiltakozás története jó egy évtizedre nyúlik vissza.

1994. január 1. életbe lépett a NAFTA, (Mexikó, USA, Kanada közti szabadkereskedelmi egyezmény). Ugyanakkor tört ki Mexikóban a zapatista felkelés, a neoliberalizmus elleni világmozgalom csírája. (helyszín: Chiapas)

1999. november: Seattle-beli WTO-ülés sikerét tízezres tömegtüntetés akadályozta meg. Ezt követően, a mozgalmak szerte a világban készen álltak arra, hogy ugyanazt másutt is megismételjék. Ausztráliában például gomba módra szaporodni kezdtek az „antiglobalista” csoportok Sydney-től Melbourne-ig és Adelaide-től Brisbane-ig. A Seattle-i tanácskozás meghíúsítása után a tiltakozók

kövezték a WTO-t bárhová is mentek egészen addig, amíg a WTO nem találta meg a tiltakozások kikerülésének módját azáltal, hogy az utolsó nagy összejövetelt Katarban tartották meg, ahol a tiltakozás törvénytelen. Ennek ellenére ekkor is világméretű demonstrációra került sor a tanácskozással egy időben, több mint 120 város részvételével.

A 2000. áprilisában Washingtonban lezajlott tiltakozás az IMF/Világbank közös ülés ellen Seattle óta az első nagyobb megmozdulás volt. Mintegy 30.000 ember gyűlt össze, ami kevesebb mint Seattle-ben, de kb. tízszer annyi, mint az 1998-as demonstráció ugyanitt, ugyanezen alkalomból.

2000. júniusában a kanadai Windsorban tüntettek az emberek az Amerikai Államok Szervezetének találkozója ellen.

2000. szeptemberében Prágában került sor az első európai „antiglobalizációs” tömegtüntetésre az IMF és a Világbank ottani ülése idején. 20.000 ember vett részt, három ellenkonferenciát tartottak.

2000. decemberében Nizzában 100.000 ember tiltakozott az EU ellen.

2001. január 25-30 között Porto Alegre, a Tarso Genro polgármester által vezetett város látta vendégül a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum - WSF) idején és ellenpontjaként a „Világtársadalmi Fórumot” (World Social Forum), értelemszerű fordításban: „Szociális Világforumot”.

2001. januárban Davosban volt tüntetés.

2001. júliusában a G7 találkozója idején több százezres tüntetés zajlott le Genovában. A rendőri provokációk összecsapásokhoz vezettek, melyben egy diák (Carlo Giuliani) meghalt.

2001. decemberében Leakenben az EU-csúcson kirakatokat törtek be és autókat gyújtottak fel a tüntetők.

2001. szeptember 11-én következett be a terrortámadás a világkereskedelem és az USA hatalmának jelképei ellen. Egy időre úgy tűnt, ez visszaveti a globalizáció-kritikai mozgalmakat, de az idő mást hozott. 2001. októbere és decembere között Perugiában 250.000, Rómában 100.000, Londonban 75.000, Madridban 350.000 fő vonult az utcákra.¹⁰⁴

2002. januárjában került sor a II. Szociális Világforumra Porto Allegrében. 60 (más becslések szerint 80) ezer résztvevővel. Ekkor hívta fel a társadalmi mozgalmakat a WSF Nemzetközi Tanácsa regionális fórumok szervezésére. Ezek közül az első a 2002. novemberi Európai Szociális Fórum (ESZF) volt Firenzében. Időközben számos országban elindult a helyi (országos, kistérségi) szociális fórumok szervezése.

2002. februárjában Barcelonában 300.000 ember vonult az utcákra a transznacionális vállalatok, az IMF és a Világbank tevékenységét bíráló jelszavakkal.¹⁰⁵

2002. június: Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO) csúcstalálkozójának küszöbén, szombat délután mintegy 50.000 fős tüntetést tartottak Rómában, a világelelmezés problémáinak igazságosabb megoldását követelve.

¹⁰⁴ Katz (2002) 29. old.

¹⁰⁵ Katz (2002) 29. old.

2002. májusában Berlinben Bush amerikai elnök látogatásakor több tízezer tüntetett „az USA imperialista politikája” ellen.

2002. májusában, Madridban az EU, Latin-Amerika és Karibi országok csúcstalálkozójával egy időben 50.000 ember vonult fel és Olaszországban is több helyütt voltak tömegeket megmozgató demonstrációk.

2002. júniusában, a Sevilla-i EU-csúccsal egyidőben szervezett az „európai tőke” elleni tüntetésen 100.000-en vettek részt.¹⁰⁶ Júniusban Rómában is tüntetnek a FAO-csúcs idején.

Tüntetések voltak 2002. augusztusában Johannesburgban a „Fenntartható fejlődés”-ről szóló világcúcs-értekezlet kapcsán.

2002. szeptemberében Washingtonban az IMF/Világbank közgyűlésekor került sor masszív demonstrációkra.

2002. november 9-én Firenzében 2 millióan vonultak fel a készülődő iraki háború ellen, a békéért, a rasszizmus és minden elnyomás ellen.

2003. február 15-én a világ 75 országában, több száz városában legalább 12 millióan tiltakoztak az USA iraki háborúja ellen.

Mi váltotta ki?

A neoliberalizmus előtti, szocializmusnak nevezett alternatív rendszer demonstrációs hatásának köszönhetően a nyugati „jóléti államok” által jól tartott nyugati munkásosztályt a 80-as és főleg a 90-es évek világgazdasági-politikai változásai kibillentették helyzetéből. A 80-as évek olasz és brit szakszervezeti harcainak kudarcait (Fiat, Olaszország 1980, brit bányászok 1984-85) követően romló élet- és munkakörülmények a 90-es évek közepére ismét a szakszervezeti mozgalom megerősödését hozták. Elsőként Németországban és Franciaországban, de az iparosodottabb perifériákon is (Dél-Korea, Dél-Afrika, Brazília). A globalizációkritikai mozgalmak tehát akkor lángoltak fel, mikor a fejlett világban is megjelent az elégedetlenség: amikor az élet- és munkafeltételek romlása a fejlett világ addig privilegizált munkásosztályát is utolérte.

Jól szemlélteti mindezt, hogy a francia radikális Forradalmi Kommunista Ligájának lapjában a Rouge-ban is arról beszél a firenzei Európai Szociális Fórumról szóló különszám vezércikke, hogy „*a nemzetközi helyzet fő jellemzője az elmúlt években egy soha nem látott mértékű jobboldali offenzíva, amely a munkásmozgalom által kivívott előnyök és jogok eltörlését célozza...*”. Az ESZF jó alkalom arra, hogy létrehozza „*az európai szintű szükséges ellen-offenzívát, hogy megállítsuk a rombolás neoliberális politikáját, amely folyamatosan növeli az egyenlőtlenéget és diszkriminációt társadalmainkban.*”¹⁰⁷

A hagyományos szakszervezeti (munkásmozgalmi) harcot kiegészítette és megtermékenyítette a neoliberalizmus korában a globalizáció, a transznacionális vállalatok, az őket kiszolgáló nemzetközi intézmények és kormánypolitikák elle-

¹⁰⁶ Katz (2002) 29. old.

¹⁰⁷ Aguirre (2002), 3. old.

ni fellépés.¹⁰⁸ A globalizáció gazdasági vonatkozásai ellen a fejlett országokban szárnyra kapó mozgalom találkozott a perifériák régebbi keletű ellenállási mozgalmainak törekvéseivel.

2001. szeptember 11-éje után a megmozdulásokat rossz szemmel és értetlenül nézők a globális kapitalizmus elleni tiltakozás lanyhulására számítottak. Ehelyett azonban annak eskalációja következett be. Az „antiglobalizációs” mozgalmak szellemi műhelyeiben megszületett írások tanulsága szerint a gazdasági jogaikért síkra szálló tömegeket a szeptember 11. után beindított amerikai hadigépezet és az USA leplezetlen világuralmi törekvései a 60-as évek algériai és a 70-es évek vietnami harcaira emlékeztették¹⁰⁹. A szakszervezeti jogokért és a „neoliberális globalizáció” ellen folyó küzdelem *mellé* az USA vezető köreinek világuralmi törekvéseivel szembeni, „antiimperialista” harcok csatlakoztak. *2001. szeptembere nem kiüresítette, hanem éppen hogy új dimenzióval bővítette a nemzetközivé vált megmozdulásokat.*

Ez a helyzet különösen éles megvilágításba helyezte a közel-keleti helyzetet. *A palesztin néppel való szolidaritás az „antiglobalista” mozgalom sajátja lett anélkül, hogy az antiszemitizmus akár csak megkörményezte volna.*¹¹⁰

Az „antiglobalizációs” mozgalmak tehát egyesítik magukban a neoliberalizmus bírálatát, a kapitalizmuskritikát (különböző radikalizmussal), az antiimperializmust, a népek szolidaritását és az antirasszizmust. A globalizáció-kritikai mozgalmak következetesen elutasítják a globalizációval szembeni fundamentalista (nacionalista, a nemzetállami keretek újra megerősítését visszasíró) kritikát, valamint a hatalmi elitek által provokált etnikai és vallási konfliktusokat. A globalizációellenes megmozdulások nem a termelés, a kultúrák, az érintkezés modern technikáknak köszönhető világméretűvé válását, illetve szabad áramlását tagadják, hanem azt a formát, amelyben ez megvalósul: ahol a gazdagodás, a profit előbbre való az embernél. Másfajta globalizációt akarnak, amelyet kifejez a két leggyakrabban használt szlogenjük: *„Lehet más a világ!”* és *„A világ nem eladó!”*

¹⁰⁸ Az angol Unison (közszektor), AUT (egyetemi tanárok) is javaslatot dolgozott ki a GATS ellen. A diákok szervezete, a NUS az oktatási minisztériummal tárgyal az oktatás liberalizálásáról.

¹⁰⁹ 2001. szeptember 11., pontosabban az azt követő, a terrorizmust és a globalizációval elégedetlenek mozgalmát összemosó propaganda hatására a német ATTAC létszáma például többszörösére nőtt, mára meghaladja 6 ezret.

¹¹⁰ Magyarországon, illetve a volt szocialista országokban némiképpen más a helyzet. Tekintve, hogy a Szovjetunió és a hozzá kapcsolódó rendszerek bukása ellehetlenítette az antikapitalista gondolatokat, továbbá, hogy a kapitalizmusba való átmenetet a magát baloldalinak és szocialistának nevező politikai erők hajtották végre, és ezt ráadásul összekötötték a neoliberális fordulat nemzetközi trendjével, a rendszerkritikát a jobboldal, és a vele szorosan összefonódó szélsőjobboldal sajátította ki. A kelet-európai antiglobalizáció ezért a mai napig gyenge, és helyzetét nehezíti, hogy egyszerre kell megkülönböztetnie magát a szavakban is pro-kapitalista „baloldaltól” és a csak szavakban nem „globalista” (szélső-) jobboldaltól.

Szemelvények a globalizáció-kritikai mozgalmak sorából

World Development Movement¹¹¹

A WDM 1970-ben alakult, a fejlődő országokhoz kötődő mozgalom. A szegénység okaira világít rá, és azért lobbizik a politikusoknál, hogy megváltozzanak azok szabályozások, amelyek az embereket szegénységben tartják. Pozitív alternatívákat keres és támogat. A fejlődő világ szegényeivel működik együtt. Azokkal, akik ilyen vagy olyan módon felkelnek az igazságtalanság ellen.

A WDM manifesztumában megállapítja, hogy a világ rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyekkel a szegénység felszámolható lenne, mégis a világ fele kevesebb, mint napi 1,40 dollárból él. Csak 2002-ben 11 millió gyermek halt meg a szegénységgel összefüggésben (napi 30.000), miközben a világ 3 leggazdagabb embere gazdagabb, mint a világ 48 legszegényebb országa. A WDM lobbizással, kampányolással (fogyasztók, részvényesek, kormányok megszólításával) igyekszik felhívni a figyelmet a szegénységet tápláló kormányintézkedésekre. Többek között a WTO reformjáért, a GATS tárgyalások keretében tervezett további beruházás-liberalizáció ellen is fellép.¹¹²

Euromarches/European Marche

Az Euromarches-t az európai újszegénység, a munkanélküliek és feketemunkások felduzzadó tömegei hívták létre 1997 tavaszán. Ekkor Finnországtól Marokkóig és minden EU-országban útnak indultak a munkanélküliek tömegei és a felvonulók egy nagy demonstrációban egyesültek Amszterdamban az EU-csúcs idején. Ez az első „menetelés” indította útjára a mozgalmat, mely hálózatok, szakszervezetek együttműködésével a munkanélküliség, a fekete (biztosítás nélküli végzett) munka, a kedvezőtlen munkavállalási feltételek (pl. rosszul fizetett rész munka, távmunka stb.) a munkaerőpiaci kirekesztés, valamint a faji alapú megkülönböztetés ellen küzd. Ez a mozgalom karolta fel a „Sans-Papiers”, azaz a legrosszabb helyzetben lévő, mindenféle papír nélküli bevándorlók tömegeit is, akiket egyszerűen csak „Európa igazi rabszolgái”-nak neveznek.¹¹³ A mozgalom manifesztuma szerint az általa képviselt tömegek úgy a Mediterráneumban, mint a fejlettebb Európában ugyanannak a koherens és precíz politikának az áldozatai, melyet az európai gyáriparosok érdekvédelmi szerve, a Round Table, és más lobbik javaslatára az európai kormányok, illetve az Európatanács hajtanak végre. Az EU kormányai által folytatott immigrációs politikák „a kizsákmányolás szegyenletes feltételeinek elfogadására kényszerítik az emberek ezreit, csak hogy kielégítsék a munkáltatók profitéhségét, akik így mind keményebb munkafelté-

¹¹¹ <http://www.wdm.org.uk/about/index.htm>

¹¹² <http://www.wdm.org.uk/campaign/WTO.htm>

¹¹³ Dufour (2002) 1. old.

*teket állapítanak meg más munkások számára. A kormányok és a munkáltatók érdekei nem ellentétesek, hanem egybevágók.*¹¹⁴

A kemény szavak ellenére az European Marche követelései nem mennek túl a szociális jogok bővítésén, amit ők a „kapitalista Európa büntettei elleni harc”-nak neveznek.¹¹⁵

From Seattle to Brussels

A „Seattle-től Brüsszelig” mozgalmat 13 európai ország 57 civil szervezete indította el 2002. június 7-én Brüsszelben, az Európai Üzleti Csúcs (European Business Summit, Brüsszel, június 9-11.) apropóján. A neoliberális áramlat elleni fellépés és az európai NGO-k összefogásának igénye szülte.¹¹⁶

Chartájuk szerint a vállalati globalizációval szemben Seattle-ben elkezdődött demonstratív ellenállást fenn kell tartani. Alternatív, humánus, demokratikusan elszámoltatható és fenntartható, mindenki számára előnyös kereskedelmi rendszerrel kell felváltani a mait. Tiltakoznak az EU neoliberális politikája ellen, a kereskedelem s a szolgáltatások liberalizálásáról folytatott tárgyalások (WTO, GATS) átláthatatlansága és demokratikus kontrolljának hiánya ellen. Az EU intézményeinek jelenlegi gyakorlatával szemben olyan gazdasági modellért javasolnak, amely tiszteletben tartja az emberek és a környezet alapvető jogait.

Trade Justice Coalition

Az intellektuális műhelyek és a mozgalom összekapcsolódásának eklatáns példája a Trade Justice Coalition, amely a People and Planet (ld. később) Internetes újságot készítők vonzaskörzetéből indult ki (és annak honlapján belül kapott helyet is). A Trade Justice Coalition az igazságos kereskedelmet tűzte zászlajára, ezért élesen ellenzi a GATS-ot. 2001. novemberében indult egy fesztivállal („Trade Justice Carneval”). A karnevált 2002. júniusában egy ún. Mass Lobby követte. Ez azt jelenti a mozgalomban, hogy a tömegek demonstrációjának erejével gyakorolnak nyomást a törvényhozókra. A Trade Justice Coalition szervezésében az emberek a brit alsóház elé vonultak (ezt megelőzően egy kampány keretében levélben megkeresték képviselőjüket, felhíva figyelmüket a következő demonstrációra és annak céljaira). A TJC követelései közé tartozik a szegényparasztság megélhetését szem előtt tartó agrárpolitika, a liberalizáció és privatizáció felülvizsgálata az alapvető szolgáltatások esetében, a multinacionális vállalatok tevékenységének (jogaiknak a köteleességeiknek) szabályozására¹¹⁷

¹¹⁴ Dufour (2002) 1. old.

¹¹⁵ Dufour (2002) 2. old.

¹¹⁶ <http://www.xs4all.nl/~ceo/ebsummit/statement.htm>

¹¹⁷ <http://peopleandplanet.org/tradefjustice/briefing.gats.asp>

Public Citizen és Global Trade Watch¹¹⁸

Az 1972-ben alapított Public Citizen hitvallása, hogy az egyszerű ember, a „közpolgár” (a „public citizen”), olyan személyiség, aki akkor tud aktív részt vállalni saját élete megreformálásából, ha ellátják minden szükséges információval a világról és a világ megjavításának eszközeiről. Már a WTO létrehozásához vezető Uruguay Round (1991) óta kampányolt a készülő szabályok ellen. Az *Our World is not for Sale!* (*A mi világunk nem eladó!*) hálózat alapítója. Ebben több mint 100 ország társadalmi mozgalmi és civil szervezetei vesznek részt. Ez a hálózat kezdeményezte a „WTO: Shrink or Sink” kampányt. Céljuk, hogy minden országban jöjjenek létre a saját kormányukat elszámoltatni igyekvő civil „koalíciók”, ahelyett, hogy az olyan „antidemokratikus intézményeket” próbálnák befolyásolni, amilyen pl. a WTO.

A Public Citizen egyik „részlegeként” jött létre 1995-ben a Global Trade Watch. Teljes idejét a globalizációval kapcsolatos kérdéseknek szenteli, felhíva a figyelmet annak egészségügyi, biztonsági, környezeti, gazdasági és a demokratikus kormányzásra vonatkozó hatásaira. Nemzeti és nemzetközi szinten szervezett kampányokkal, kutatásokkal, publikációk közérthető és mindenki számára elérhető úton való terjesztésével, a közembereket bevonó információs programokkal igyekszik hatást kifejteni, rendszeres interaktív kapcsolatra törekszik a tömegekkel és a politikusokkal, valamint a nemzetközi partnerekkel. Különböző (munkavállalói, vallási, családi, környezeti) mozgalmakból, közösségekből épülő nemzeti szintű hálózat kialakítása a céljuk. Fő témáik a WTO, a NAFTA, a FTAA/ALCA a GATS.

Saját bevallása szerint a GTW azt kívánja megértetni az emberekkel, hogy ez a jelenlegi világkereskedelmi rendszer nem egy „szabadkereskedelmi” modell, hanem a nagy vállalatok által dominált kereskedelem. A GTW fő témái közé tartozik a WTO, a nemzetközi beruházási szabályok, a közszolgáltatások privatizációja, a közérdek stb.

Jubilee 2000

A Jubilee vagy Jubilee 2000 nevű, mára nemzetközivé vált mozgalom Észak-Amerikából indult útjára a Jubilee 2000/USA és a Kanadai Ökumenikus Jubileumi Kezdeményezés (Canadian Ecumenical Jubilee Initiative) vallási szervezetek közös akciójaként. A Jubilee kampány arra a bibliai hagyományra épül, hogy egy jubiláris évben eljön az igazság pillanata.

A Jubilee arra szólította fel a G7 vezetőit, hogy „*töröljék el a legszegényebb országok visszafizethetetlen adósságait 2000-ig egy becsületes és átlátható folyamatban*”. A több mint 60 országban folytatott kampány végére 24 millió aláírás gyűlt össze. Eredményeként a G7 kormányfők kötelezték magukat, hogy 100 mil-

¹¹⁸ <http://www.citizen.org/trade>

liárd dollárt elengednek. Ezzel az adósságkérdés a globális politika állandó napirendjére.¹¹⁹ Ezen túlmenően azonban a Jubilee 2000 a gazdagság igazságosabb újraelosztását, és a környezet kirablásának megállítását is követelte, valamint a strukturális alkalmazkodási programok eltörlését. Mivel a Jubilee 2000 lényegében minden fő egyházban jelen van Amerikában, pótolhatatlan szerepet játszott abban, hogy az 1994-ben indult „50 év elég volt!” („Enough!”/”Ya Basta!”) mozgalom kérdésfelvetései eljutottak az átlagemberekhez és a médiába is.

A Jubilee 2000 utódja a Jubilee Research, amely nem egyszerűen „think-tank”, hanem akciókra bátorító szervezet.

ATTAC

Az ATTAC az Európából induló globalizáció-kritikai mozgalmak egyik legfelfizvább és legsikeresebb, bár korántsem a legradikálisabb képviselője. A baloldali értelmiség kezdeményezése, mely pillanatok alatt sokak érdeklődését és szimpátiáját keltette fel. Sikerének kulcsa minden bizonnyal jól körülhatárolható céljaiban, e célok széles társadalmi-ideológiai csoportok számára elfogadható konkrétságában és szerénységében rejlik. A neoliberalizmusnak azt a vonatkozását állítja ugyanis középpontjába, amely a legnyilvánvalóbb veszélyt jelenti a gazdasági-társadalmi egyensúlyra – még a neoliberalizmus sok hívójének számára is –, nevezetesen a spekulációs tőkét. Az ATTAC története bizonyos szempontból tipikus, de legalábbis fontos adalék annak megértéséhez, miért és hogyan jöttek létre, és eszkalálódtak az új típusú globalizáció-kritikai mozgalmak. Ezért az ATTAC-ot egy kicsit részletesebben tekintjük át.

A spekulációs tőke által kiváltott 1997-es délkelet-ázsiai válság hatására Ignacio Ramonet, a baloldali elkötelezettségéről ismert francia „Le Monde Diplomatique” c. folyóirat főszerkesztője cikket jelentetett meg („Fegyverezzük le a piacot!”), melyben felvetette a spekulációs tőkemozgások megakadályozásának szükségességét, s felhívta a figyelmet James Tobin amerikai közgazdász 1972-es javaslatára. Ez utóbbi a devizaműveletek 1 %-os (vagy kisebb) megadóztatását tartalmazta a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzése céljából (ún. Tobin-adó).

Ignacio Ramonet cikke váratlan és páratlan érdeklődést váltott ki a hazai olvasóközönségből, melynek hullámán alig fél év múltán, 1998. júniusában magánszemélyek, civil szervezetek és folyóiratok részvételével megalakult az Association pour une Taxation des Transactions financières pour l’Aide des Citoyens (szövetség a pénzügyi tranzakciók megadóztatására, a polgárok megsegítése érdekében – a betűszót megtartó szabad fordításban: Alakulat a Tőke-Tranzakciók Adóztatásáért az állampolgárok Céljára) nevű szervezet, az ATTAC. A franciaországi ATTAC tiszteletbeli elnöke Ignacio Ramonet, főtitkára pedig Bernard Cassen (a „Le Monde Diplomatique” igazgató-szerkesztője).

¹¹⁹ <http://www.jubileepius.org/about/about.htm>

Az érdeklődés azonban nem állt meg a francia határnál. Az 1998. decemberében tucatnyi afrikai, ázsiai és európai ország képviselőiben megrendezett találkozón az ATTAC-ot nemzetközi mozgalommá nyilvánították „*Nemzetközi mozgalom a pénzpiacok és intézményeik demokratikus ellenőrzésére*” néven. Az itt elfogadott dokumentum azóta minden nemzeti ATTAC-szervezet kiindulópontja.

A nemzetközi ATTAC platformja megállapítja: a „*pénzügyi globalizáció*” (a nemzetek feletti vállalatok és pénzpiacok rendszere) elmélyíti a gazdasági-társadalmi bizonytalanságot és egyenlőtlenségeket, gyengíti a demokratikus intézményeket. A tőkeáramlás szabadságfokának, az adóelkerülésnek és spekulációnak a robbanásszerű növekedése számottevően meggyengíti az államokat, és a függő helyzetű országok lakosságát sújtja a legjobban. A szociális vívmányokat azonban mindenütt támadások érik, deregulálják a munkapiac egészét, a spekulációs konjunktúra hatásának teszik ki a nyugdíjalapokat.

A nemzetközi ATTAC-mozgalom ezzel szemben mélyen spekuláció-ellenes, és a politika domináns szerepét visszaállító társadalomban gondolkodik – szögezi le a dokumentum. Akcióinak célja, hogy a demokrácia visszanyerje a tőle a spekuláció által átvett demokratikus tereket; hogy megakadályozzák az állami szuverenitás további csökkenését; hogy létrejöjjön „*a demokrácia világméretű térsége*”. Konkrétan pedig a spekuláció megfékezése (Tobin-adó), az adóparadicsomok szankcionálása, a nyugdíjalapok tőzsdére vitelének megakadályozása, a tőkebefektetések átláthatóságának támogatása, a (nemzetközi) bank- és pénzügyi műveletek törvényi szabályozása, valamint a fejlődő országok adósságának eltörlése.

Az ATTAC a nemzeti szervezetek laza együttműködő hálózata, amely más, hasonló tartalmú és célú mozgalmak, NGO-k, szakszervezetek, kutatóintézetek, sajtóorgánumok partnere. Alapvetően az Internet adta lehetőségekre támaszkodik. Keresi a *neoliberális globalizációt* ellenző legkülönbözőbb társadalmi mozgalmak közös nevezőjét. Eszközei a társadalmi ellenállás megszervezéséhez: tájékoztatás és elemzés egyfelől, közös tervezés és alternatívák keresése másfelől.

Máig 33 ország, ezek neves közéleti személyiségei, szakszervezetek és civil szervezetek sora csatlakozott a mozgalomhoz, a közös célokat mindenütt a helyi sajátosságokkal kiegészítve. Az ATTAC Magyarország 2002. február 2-án alakult meg. Az ATTAC tagjainak száma szerte a világon 80 ezerre tehető, mozgósítható szimpatizánsaik száma azonban ennél jóval több.

Kiterjedt hálózattal bíró mozgalommá fejlődve, a közvélemény felrázásával az ATTAC egyre erőteljesebb nyomást gyakorol a neoliberalizmus fellegráira demonstrációkkal (Nizza, Göteborg, Genova, Barcelona, Porto Alegre-i Szociális Világforum stb.), és az olyan kérdések középpontba állításával, mint a spekuláció, a jövedelemelosztás igazságtalanságai, a koncentrált nagytőke (a transznacionális vállalatok) túlkapásai, a szegénység, az eladósodás, a nemzetközi intézmények (IMF, Világbank, WTO) antidemokratizmusa stb. A francia ATTAC mára

jelentős befolyást gyakorol a parlament munkájára¹²⁰, elérte, hogy a Tobin-adó kérdése reflektorfénybe kerüljön, és nyomásgyakorlása révén érdemeket szerzett a profittörekvésekkel szembeni dolgozói érdekvédelem terén.

Greenpeace

A Greenpeace eredete 1971-ig nyúlik vissza, amikor egy maroknyi kanadai aktivista először kerekedett fel, hogy személyes jelenlétével akadályozzon meg környezeti pusztítást. Alaszkába hajóztak, ahol az USA föld alatti nukleáris robbantásokat folytattak. Bár a hajójukat még a cél előtt feltartóztatták, az akcióval sikerült ráirányítani a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy mi folyik a sok tengeri állatnak menedéket adó Amchitka szigetén. A „tanúviselésnek” („bearing witness”) ez a sokszor meghökkentő és elismerést keltő formája azóta is alapvető szerepet tölt be a szervezet eszközei között.

A Greenpeace világméretű, független, nem erőszakosan kampányoló szervezet. Célja, hogy *konfrontációival* felhívja a figyelmet a globális környezeti problémákra, annak érdekében, hogy a földi élet megőrizhesse diverzitását, „*zöld és békés*” („*green and peace*”) legyen. Akciói konkrétan az óceánok, őserdők védelméért, a klímaváltozást okozó tüzelőanyagok, mérgező vegyi anyagok és genetikailag módosított szervezetek, a nukleáris elrettentés és a hasadóanyagok használata ellen, valamint egy „*fenntartható kereskedelemért*” zajlanak. Ezen kívül a Greenpeace harcosan kiáll minden háború ellen, ahogy tette az USA Irak elleni támadása idején is.

A Greenpeace saját kutatási bázissal is rendelkezik, s eredményeit a legszélesebb körben publikálja, beleértve az ismeretterjesztést is. A szervezet csak a hivatalos politikától független alapítványoktól és magánemberektől fogad el támogatást.

Friends of the Earth International¹²¹

„A Föld Barátai” (FEI) nemzeti környezetvédő szervezetek föderációja. 1971-ben alakította 4 szervezet (Franciaországból, Svédországból, Angliából és az USA-ból). Jelenleg 66 nemzeti csoportja, ezen belül kb. 5000 aktivista csoportja és a becslések szerint 1 millió szimpatizánsa van. A FEI szintén a kampányolást választotta tevékenysége fő eszközéül. A FEI tevékenységét jól jellemző kifejezések például: biodiverzitás, a tömegek részvételével zajló demokrácia, a fejlődő

¹²⁰ A francia parlamentben létezik külön ATTAC-frakció, melybe pártállástól függetlenül léphetnek be a témát fontosnak tartó képviselők. A csoport feladat-orientáltan, ad hoc jelleggel működik.

¹²¹ Annual Report 2001 <http://www.foei.org/trade/activistguide/index.html>

dő országok adósságainak eltörlése, az ember elsőbbsége a profittal szemben, az éhezés csökkentése és fenntartható növekedés.¹²²

A föderáció alkotja meg a vezérelyeket, ezekhez igazodnak az egyébként önállóan működő nemzeti csoportok. Aktivizmus, helyi és nemzetközi kampányolás, koordináció a szervezeti működési módjai, valamint egymás támogatása az információk, kampányok és anyagi erőforrások tekintetében is. A FEI tevékenysége is szerteágazó: a nemzetközi pénzügyi intézmények ellen éppúgy szervez akciókat, mint a génkezelt termékek ellen, vagy a multikkal és az erdőirtásokkal szemben. Például a „Seattle to Brussels Network”-kal együtt aktív szervezői a GATS elleni nemzetközi kampánynak.

International Forum on Globalization¹²³

Az 1994. januárjában alapított Nemzetközi Fórum a Globalizációról (IFG) 60 vezető aktivista, tanár, közgazdász, kutató és író által alkotott szövetség, amely az általa a transznacionális vállalatok hatalomátvételével jellemzett globalizációt az ipari forradalommal egyenrangú történelmi változásnak tartja.¹²⁴ Az IFG, önmeghatározása szerint a „gazdasági globalizáció”-val kapcsolatos új gondolkodást, a közös cselekvést és a közoktatást (public education) szolgálja. Munkamódszere: konferenciák, bentlakásos oktatás, publikációk. Tehát annak ellenére, hogy az IFG-ben 25 ország több mint 60 szervezete vesz részt, igazi intellektuális csoportosulásról van szó, nem tömegszervezetről. Célja tehát kettős: egyfelől vita tárgyává tenni a gazdasági globalizáció hatásait, másfelől visszafordítani a globalizációt („lokális” előtérbe helyezése) a hosszú távú gazdasági stabilitás érdekében.¹²⁵

Ezen kívül még számos – vagy inkább számtalan – Interneten elérhető újság, adatbank lelhető fel, amelyek a globalizáció legkülönbözőbb aspektusaival foglalkoznak. Ilyen például a People’s Weekly World, ami a Daily Worker közvetlen utóda, az USA radikális baloldali munkáslapja, vagy a független, bárki által szabadon szerkeszthető Internetes újság, az Indymedia¹²⁶.

Az átfogó, tehát az egész rendszert, a minden eddigénél globálisabbá vált kapitalizmust a maga totalitásában vizsgáló-bíró mozgalom a legradiálisabbak. Nem egyszerűen a „globalizáció”-val hanem kimondottan „a kapitalizmus”-sal állnak szemben. Ezek közül mutatunk be néhányat az alábbiakban.

¹²² Annual Report 2001 <http://www.foei.org/trade/activistguide/index.html>

¹²³ <http://www.ifg.org/about.html>

¹²⁴ <http://www.ifg.org/index.html>

¹²⁵ <http://www.ifg.org/about.html>

¹²⁶ Az Indymedia, vagy Independent Media Center a legnagyobb alternatív hírközlő csoport. Eredetileg a Seattle-i WTO-ellenes tiltakozás közvetlen bemutatásra szervezték alternatív média-csoportok és egyének Észak-Amerikában.

International Socialist Resistance

A Nemzetközi Szocialista Ellenállás nevű mozgalom 2001. decemberében alakult meg Brüsszelben, az EU-csúcs elleni 35 ezres demonstrációt követő konferencián. Ezen 500 fiatal vett részt főleg Európából (Svédország, Belgium, Anglia, Észak-Írország, Ír Köztársaság, Franciaország, Görögország, Németország, Hollandia stb.), valamint az USA-ból és Dél-Afrikából. Számos mozgalom csatlakozott hozzá, így a svéd Youth Against Racism in Europe, a belga-holland Résistance Internationale, az ír Socialist Youth, a görög International Resistance és a már korábban országos szinten létező brit International Socialist Resistance. Az ISR kész az együttműködésre az adott esetben kevésbé radikális, de konkrét céljaiban, megmozdulásaiban hasonló szervezetekkel, így pl. az ATTAC-kal is.

A 2001. decemberében elfogadott alapító dokumentum¹²⁷ szerint a mozgalom véget kíván vetni a globális kapitalizmusnak és a háborúknak. Megállapítja továbbá, hogy az antikapitalista demonstrációk világszerte erősödnek, ami a tiltakozókkal szembeni karhatalmi fellépést váltja ki, és mozgósítja a médiát a demonstrálók, illetve céljaik lejáratására, a mozgalmak és a terrorizmus összehozására. „Ez elősegítette, hogy a háborúellenes mozgalmak kapcsolatot fedezzenek fel a kapitalizmus, a háború, a terror és az elnyomás között.” Így fonódott össze szükségszerűen az „antiglobalizáció” a háborúellenes mozgalommal.

Az ISR nem elégszik meg a tagadással: az antikapitalizmussal új társadalom alternatíváját kívánja elültetni a fejekben. Célkitűzései: „Nemet a háborúnak!”, az IMF, a Világbank és a WTO megszüntetése, a fejlődő országok adósságaink eltörlése, ingyenes oktatás, a nőekkel szembeni diszkrimináció valamint a gyermekmunka megszüntetése, a dereguláció és privatizáció leállítását a rasszizmus, fasizmus és homofóbia, mint az elit „oszd meg és uralkodj” taktikájának elutasítása, a környezeti pusztítás megállítása, az emberek mobilizálása. A kapitalizmus nem megreformálható, „emberarcú kapitalizmus” nem létezik, a kapitalizmust el kell söpörni – áll a dokumentumban.

Seattle népe „nemzetközi ellenállásának” számos helyi szervezete van, amelyek csatlakoztak a 2001. végén megalakult koalícióhoz. Így a már említett brit, görög, belga-holland szervezetek mellett Németországban is működik a „Widerstand International”, amelynek helyzetértékelése megegyezik a nemzetközi platforméval, követelései pedig még részletesebbek. Pl. az ISR alapítólevelében említettekén túl a német WI Manifestum-a követeli a privatizációk leállítását, az 500 legnagyobb multinacionális vállalat, bank, biztosítótársaság azonnali közösségi tulajdonba vételét, a profitoknak társadalmi szükségletek kielégítésére fordítását, oktatást és munkát mindenkinek, jelentős munkaidő-csökkentést, a háborúk és a fegyverkereskedelem azonnali leállítását stb.¹²⁸

¹²⁷ „Against Capitalism for a socialist world without war and terror”. International Socialist Resistance Founding Statement. <http://www.anticapitalism.org.uk>

¹²⁸ Das Manifest. Widerstand International. <http://widerstandinternational.de>

International League of Peoples' Struggle (ILPS)¹²⁹

1996-ban konferenciát tartottak Manilában „*Népi konferencia az imperialista globalizáció ellen*” címmel. Itt felvetették a nemzetközi ellenállási mozgalom szükségességét. A konferenciát több más hasonló nemzetközi rendezvény követte, melyek eredményeként, de közvetlenül Jose Maria Sison, a Fülöp-szigeteki Nemzeti Demokratikus Front vezető egyéniségének 1999. novemberében, Seattle-ben elhangzott felhívása nyomán megalakult a Népek Harcának Nemzetközi Ligája, az ILPS. Említett beszédében Sison hangsúlyozta: „*A globalizáció csak egy ravasz és üres kifejezés. Elkendőzi a modern kapitalizmust vagy monopolkapitalizmust ... Vállalati menedzserek, bürokraták, burzsoá akadémiai okoskodók és az imperialisták által alapított NGO-k úgy adják közre a globalizáció kifejezést, mintha az valami új, fényes és elbűvölő dolgot jelentene.*”¹³⁰

Az ILPS alakuló kongresszusára 2000. végén és 2001. elején került sor Európában. 2001. májusában, az ILPS első közgyűlésén több mint 40 országból 222 szervezet vett részt, melyek nagyobbik fele Ázsiából származott.

Az ILPS önmeghatározása szerint pártoktól, vallásoktól és kormányoktól független tömegmozgalom, amely a munkások, szakszervezetek, nők, fiatalok, újságírók, írók és tudósok szervezeteit, mozgalmak és kampányok tevékenységét koordinálja. Céljai nagy hasonlóságot mutatnak az ISR-ével: a „*nemzeti és társadalmi felszabadítás az imperializmus és minden reakció alól*”, az emberi jogok védelme az állami erőszakkal, a kizsákmányolással, a fasizmussal és a vallási bigottsággal szemben, a béke, a munkások jogainak védelme a tömeges munkanélküliséggel szemben, a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (nők, fiatalok, gyermekek stb.) jogainak védelme, agrárreform (földosztás), a mindenkire megillető egészségügyi ellátás, a környezetvédelem, a művészeti-kulturális javakhoz és az információhoz való hozzájutás biztosítása mindenki számára.

Black Block

A Black Block fantáziánév, az eredetileg a Forradalmi Antikapitalista Blokk (Revolutionary Anti-Capitalist Block) névre hallgató anarchisták becézik így magukat, utalva az általuk tradícióként viselt fekete ruhára és fekete zászlóra. Seattle-ben nyilvánultak meg először a világ szeme előtt, akkor igen militáns módon. (Bár mindössze 300 emberről volt szó, a sajtó velük jellemezte a világ számára „Seattle népét”) Ezt követően taktikájuk finomodni látszott, a 2000. áprilisi washingtoni tüntetésen már csak védekezési céllal emeltek barikádokat, és például 2002. novemberében Firenzében pedig lényegében nem különbözött viselkedésük a többi békés tüntetőjétől. 2003. júniusának elején, Genfben, a G8-ak Evianban rendezett találkozója idején azonban a Black Block ismét agresszívan viselkedett, ezúttal egy benzinkút üzletét rongálva meg.

¹²⁹ <http://www.geocities.com/ilps2000/charter.htm>

¹³⁰ Sison (1999)

New York Peoples' Assembly Against Imperialist Globalization

A „New York-iai Imperialista Globalizáció-Ellenes Közgyűlése”, a NYPAAIG 2000. szeptemberében az ENSZ Milleniumi Csúcserkeztetésekor alakult meg New Yorkban. Egyének és szervezetek olyan koalíciója, amely szerint *„az imperializmus a világ népeinek ellensége. Egy olyan rendszer, amelyben a kormányok gazdasági, katonai, politikai és kulturális eszközökkel védik az erős vállalatok beruházásait a gazdaságilag és katonailag gyengébb országokban.”*¹³¹ A NYPAAIG elutasítja a korporációk uralmát, amely szemben áll az emberek természetes internacionalizmusával, és nemet mond az imperializmus legfőbb nemzeti és nemzetközi intézményeire (az USA kormányára, a WTO-ra, az IMF-re a Világbankra, az ENSZ-re, a NATO-re, az APEC-re stb.). A NYPAAIG kezdeményezői és támogatói között helyi és nemzetközi szervezetek, szolidaritási csoportok találhatók (pl. Direct Action Network, Committee in Solidarity with the People of El Salvador, Philippine Forum, Migrant International, USA, PSANTE – Philippine Peasant Support Network stb.)¹³²

„Mozgalmak mozgalma” – Szociális Világforum

A társadalmi ellenállás sokfélesége, a mozgalmak nagy száma nemcsak sokszínűséget, de szétforgácsoltságot is jelent, ami gyengéset eredményez. Ezt felismerve, a magántulajdonosi érdek neoliberalizmus formájában történő globalizációjának kárvallottai tevékenységük koordinálására törekednek. A koordináció napjainkig legfejlettebb formáját a „szociális fórumok” rendszere adja. Ezt 2001 óta évente egyszer világszinten és egyre több helyütt regionális szinten is megrendezik. Ma a szociális fórumok jelképezik a kapitalizmussal részben vagy egészben szembenálló baloldali tömegmozgalmat világszerte. (A szociális fórumokról részletesebben olvashatunk ugyanebben a kötetben. Ld. Artner – Benyik: A Magyar Szociális Fórum és a Civilek a Békéért Mozgalom.)

A II. szociális világforumon a szociális mozgalmak közös nyilatkozatban¹³³ tették hitet *„a neoliberalizmus, a háború és a militarizmus ellen, a béke, és a társadalmi igazságosság mellett”*¹³⁴ A nyilatkozat leszögezi, hogy a társadalmi mozgalmaknak egy másfajta társadalom felépítésére kell törekedniük; hangsúlyozottan kiáll a munkavállalók jogai és érdekvédői szervezeteik harca mellett; támogatja a népi és (földfoglaló) parasztmozgalmakat, a neoliberális világrendben alávetetteket (nők, gyermekek, kisebbségek, kivándorlók); követeli a fejlődő országok adósságainak eltörlését; a spekulációs tőke mozgások megállítását; a békét stb.

„Harcunk és ellenállásunk a cement egy olyan rendszerrel szemben, amely az erőszakon, a nemi és faji elnyomáson alapul, a tőkét és a tekintélyeket rendsze-

¹³¹ <http://www.nispop.org/nypaaig>

¹³² <http://www.nispop.org/nypaaig>

¹³³ Született néhány más dokumentum is, így pl. a környezetvédelemről.

¹³⁴ A dokumentum teljes magyar nyelvű fordítását ld. Ezredvég 2002. május

resen előnyben részesíti a népek szükségleteivel és elvárásaival szemben.... Harcolunk a külső adósságok eltörléséért, ... a spekuláció megakadályozásáért, ... a szegénység és a kizsákmányolás megszüntetéséért, ... a békéért ... – olvasható többek között a dokumentumban.

A szociális fórum mozgalom (a „mozgalmak mozgalma”) végső tartalma, fejlődési iránya ma még nem dőlt el. Egyrészt azért nem, mert szándékosan a lehető legszélesebb nyitottságra törekszik, minden mozgalmak, szervezetet meginvitálva a vitákkal, előadásokkal megtöltött találkozókra, így ideológiai, társadalomkritikai vonulata meglehetősen vegyes és szerteágazó. Másrészt, de ebből következően azért, mert a tömegek bevonására való törekvés és a hagyományos politizálással szembeni jogos kiábrándultság predesztinálta a szociális fórum-mozgalom elindítóit arra, hogy szigorúan „civil” keretek között tartsák a folyamatot. Ez nem csak azt jelenti, hogy pártok (hivatalosan) nem vehetne rajtuk részt, hanem azt is, hogy a találkozókra némi nemzetközi akcióterven (elsősorban az „ajánlott” nemzetközi akciónapok kijelölésén) túlmenően nem születnek közös határozatok, állásfoglalások és nem tűznek ki „kötelezően” végrehajtandó feladatokat sem. Kérdés, hogy ez a spontaneitás és „lazaság” meddig játssza a fórumok emeltyűjének szerepét és mikor válik a társadalmi ellenállás hatékonyságának gátjává.

A szociális világfórumot, nemcsak a liberalizmus védelmezői részéről, hanem „saját berkeiből”, vagyis a baloldalról is éri kritika. Például atekintetben, hogy széles bázisa ellenére is egyoldalú: leginkább „fehér”, azaz a fejlett(ebb) országok képviselőit tömöríti. Másodszor szerteágazó, konfúz irányvonala miatt (keveredik benne a nemzetállami szuverenitást visszaállító reformokat követelő és a radikális rendszerváltozást, a globalizáció okozta bajokat más globális rendszer létrehozásával orvosolni akaró irányzat.¹³⁵) Harmadszor defenzívája miatt: például Hamid (2001) úgy ítéli meg az „antiglobalizációs” mozgalmak összejöveteleit, köztük a Porto Alegre-i Szociális Világfórumot, mint amelyek „*az imperialista 'globalizációt' szolgálják 'kozmetikai alapozóként takarva el a Föld munkása-inak keserveit és nyomorát, és a találkozók végeredménye csupán a kapitalista kizsákmányolás úgynevezett 'humanizálásának' követelése*”.

A szociális fórumok „amőba” természete, az események „happening” jellege miatt gyanút is kivált magán a globalizáció mai formáját elutasító társadalmi mozgalmon belül is. Többen felvetették, hogy a fórum-mozgalmat talán éppen a kritizált rendszer fenntartásában érdekeltek inspirálják valami módon (pl. anyagilag) hogy eljátszassák vele a gőzszelep szerepét. Nem kell túl nagy világismeret ahhoz, hogy ezt a helyzetet is lehetségesnek tartsuk.

Akárhogyan is van azonban, a szociális fórum mozgalom már eddigi rövid története alatt is nem egyszerűen csak „jobbról korlátosnak” bizonyult, de egyértelműen a balra tolódás tendenciáit mutatja. Még ha más célokra is hozták volna létre, mint aminek látszik, úgy tűnik, a globalizáció káros erői gondoskodnak

¹³⁵ Ld. pl. Hardt (2002)

róla, hogy a címke a neki megfelelő tartalommal teljen meg. Ekképp a gőzszelep könnyen kitörési pontnak bizonyulhat.

Hogy végül melyik alternatíva kerekedik felül, még nyitott kérdés és a szociális fórumok akcióképességét meghatározó politikai szervezettség fejlődésének függvénye.

Zárszó

A „szocialista” rendszerek bukása jóvoltából korlátlaná és akadálytalanná vált fejlődés lehetősége a kapitalizmus szélességi és mélységi kiteljesedésével járt a Földön. Ezzel együtt természetzerűleg immanens problémái is felerősödtek, globalizálva a velük szembeni társadalmi ellenállást.

A transznacionális vállalatok világméretű, és a társadalmi újratermelési folyamatot mindjobban átfogó tevékenységét a piaci törvényszerűségek, ezek magjában a profitabilitás kényszere szükségszerűen hajtja előre. Ennek a folyamatnak a fenntarthatóságát kérdőjelezi meg a globalizáció-kritikai mozgalmak egyrészt a gazdálkodás, másrészt a társadalmi hatások oldaláról, mindkét esetben a folyamatnak a tárgyától (társadalmi újratermelés, emberek szükségletei és jóléte, környezet stb.) eltérő közvetlen célját, a *profitot* okolva a bajokért. Akár reformokat, akár gyökeres társadalmi, jogi, tulajdoni változásokat akarnak, mindenképpen a profitmotívumot kívánják valamilyen mértékben háttérbe szorítani.

A világméretű mozgalom minden értelemben színes megnyilvánulásainak tartalmát és célját jól jellemzi az alábbi idézet:

„Nem provokálnunk kell a (világ)birodalmat, hanem fel kell örölnünk. Nem hagyhatjuk, hogy lélegzethez jusson. Meg kell szégyenitenünk, ki kell gúnyolnunk a művészetünkkel, a zenénkkel, az irodalmunkkal, csillogó értelmünkkel, életörömünkkel, fantáziánkkal, eltökéltségünkkel. És lehetőségeinkről, igaz történelmünkről kell beszélnünk. Ha elutasítjuk a globalizálók elképzeléseit, a történelemről alkotott felfogásukat, a háborúikat, a fegyvereiket, a logikájukat – a globalizálók forradalma zátonyra fut. Egy pillanatra se feledjük: mi sokan vagyunk, ők kevesen; nekik nagyobb szükségük van ránk, mint nekünk rájuk.”¹³⁶

Nem kell szeretni az „antiglobalizatóroket”, vagy egyetérteni velük – de már számításba kell őket venni. Lehet őket egyszerűen „anarchistáknak” nevezni (Tony Blair), vagy „bűnözőknek” (Gerhard Schröder), „garázdáknak” (Chirac, Berlusconi)¹³⁷, de tudomásul kell venni, hogy „ott vannak mindenütt”. Ahogy egyik nemzetközileg ismertté vált jelszavuk mondja: *„We are everywhere!”*

A fenti áttekintés korántsem teljes, nem is lehet az. Remélhetőleg azonban jól érzékeltette az olvasó számára, hogy a világ minden pontján élnek emberek, nem is kevesen, akik nemcsak rosszul élnek, de – és ez az igazán fontos - önma-

¹³⁶ Arundhati Roy indiai író, a globalizációkritikai értelmiség egyik nemzetközi híré alakjának szavai. Roy (2002).

¹³⁷ Magyar (2002)

guk és/vagy mások nyomora feletti elégedetlenségüknek hangot is adnak. Akik öntudatosan vállalják, hogy el tudnak képzelni egy másfajta világot, mint ez a mostani. Egy olyat, amiben a hihetetlen technikai, esztétikai és erkölcsi csodák megalkotására képes Homo sapiens saját faját is fenn tudja tartani úgy, hogy az a mód, ahogyan ezt teszi, ne fenyegetsen globális környezeti pusztulással, beleértve magát az Embert is.